

UN EXEMPLE DE LA MORALITAT QUE REGNAVA A FINALS DEL SEGLE XVI, LOCALITZAT AL BAIX GAIÀ

En el segon paràgraf del «*Edictum*» que serveix de pròleg a «*Processus visitationis factae per Illms. et Rvm. D. Joannem de Montcada*», de l'any 1614-1615⁽¹⁾, llegim: «Sapian com los Sants Pares il·luminats per lo Esperit Sanct en los sagrats concilis y particularment en lo de Trento, sancta y justament ordenaren que tots los Prelats cascan any personalment si no estan justament impeditos, fassen una solemne y general visita de ses Diòcesis y Bisbats inquerint de la vida y costums de tots sos súbdits així eclesiàstichs com seculars, del estat y orde de les Iglésies y altres llochs al culto divino, per a que tot vaja encaminat al bé y salut espiritual de les ànimes y utilitat de les Iglésies; lo qual principalment consisteix en estar ordenades de bons ministres y perquè per la seguretat de ses consciències convé que tots estigan en gràcia y charitat y molt apartats dels vicis y pecats, principalment dels públichs y notoris, ab los quals no sols nostre Sor. se ofèn, però també se segueixen grans perturbacions y escàndols de Repúbliques y permet nostre Sor. càstichs públichs de Pesta, fam y guerra y donen mal exemple y ocasió de viure mal».

Tot i que feia cinquanta anys des de la darrera sessió del Concili de Trento, punt de partida d'un procés de reforma, redreç i millora de la conducta moral de la societat en general i dels eclesiàstics en particular, impulsat per l'Església, l'edicte del prelat Joan de Montcada insistint en la necessitat d'apartar-se del vici i tornar als bons costums, és un indicatiu que l'aplicació de la reforma no donava els resultats que hom desitjava.

(1) AHAT. (Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona). Visita Pastoral 1449-1450 i 1614-1615. Santa Visita del Il·lm. Sr. Montcada, 1614-1615. L'Edicte està datat el 30 d'abril del 1614 i la Visita començà el 15 de juny següent.

Potser fou aquesta causa que, a finals del segle XVI, aconsellà el desdoblament de les visites pastorals en visites ordinàries anuals orientades a inspeccionar esglésies, beneficis, rendes eclesiàstiques, i comunes distribucions, i a investigar el compliment d'obligacions dels preveres; i en visites «de inquisició referent a la moralitat y supersticions dels pobles». D'aquestes visites inquisitorials s'han conservat les actes de la del 1592 en un volum de 83 folis sense enquadernar, i de la seva lectura es dedueix que contràriament a les ordinàries no eren anuals, sinó quinquennals⁽²⁾. De tota manera, els pocs llibres de visites pastorals de finals del segle XVI i primers anys del XVII de la diòcesi tarragonina que es conserven no permet confirmar si aquest desdoblament tingué continuïtat.

Realitzà la Visita del 1592 l'oficial i vicari general Antoni Terés, nebot de l'arquebisbe Joan Terés. Començà el dia 24 de febrer a Constantí, resseguí tots els pobles, llocs, llogarets i quadres de la diòcesi, i acabà tres mesos després, el 24 de maig, a Valls. No ens estendrem a numerar la varietat de contravencions a la moral pública i privada que surt a rel·luir a la Visita, des de d'adulteri a la usura, passant pel joc i les «relacions deshonestes», i, és clar, l'incompliment dels preceptes de l'Església, tot i que constitueixen un magnífic compendi del relaxament moral d'una època que, com ha assenyalat Joan Reglà, la gent actuant més amb el cor que amb el cap era apassionada i violenta⁽³⁾. En tot cas, l'estudi de dissipació de costums que reflecteix la Visita mereix un tractament monogràfic acurat, i més si hi sumem les referències que prodiga sobre la superstició, centrada en la gran proliferació de fetillers i «curanderos» que usaven l'oració com a remei, de tal manera que era rar el poble que no en tingués un o més, generalment dones, que fessin oracions per curar algun mal. L'Església condemnava aquesta superstició tan estesa, com ho deixava ben clar l'arquebisbe Joan de Montcada, a l'apartat 13 de l'*Edicte* que hem comentat: «Item si sabeu que alguns homes ho dones usen i diguen oracions fora de les que té ordenades la Sta. Mare Iglésia, per a curar mal de ulls, eixidures, bonys, ho altres malalties ho que usen y facen algunes maneres de fatilletries, supersticions o encantaments de qualsevol manera». Hi havia oracions específiques contra determinats mals: «mal d'ull», «mal gran», «mal calent», «mal de vent roig», «per a les valides», «certs mals», i «curanderos» especialitzats a aplicar-les. Altres entenien en més d'un mal, segons es

(2) AHAT. Visita Pastoral 1387 i 1569. Visita d'inquisició referent a la moralitat i supersticions dels pobles, 1592.

(3) JOAN REGLÀ, *Felip II i Catalunya*, Barcelona, Edit. Aedos, 1956, p. 32.

dedueix de les declaracions que diuen «fan oracions per mals». Finalment n'hi havia que sense valdre's d'oracions es dedicaven a «tallar la febra» o a la «cura dels desllomats».

Els successos que justifiquen aquest article, extrets de la Visita Inquisitorial del 1592 es localitzen al Baix Gaià, —a Altafulla, Torredembarra, la Riera i Vespella—, i no tenen res a veure amb les «cures oracionals» sinó amb la moral. El protagonista principal del drama —perquè el que relatarem és un drama familiar que derivà a escàndol públic— fou el rector de Torredembarra, Bernat Saloni, segurament fill del propi poble si ens guiem pel cognom, o d'algun lloc de la contrada. Deuria ser un home encara jove i ben plantat, i amb tota seguretat «femeller», si parodiem la veu popular de l'època. Tenim motius per assegurar-ho, no solament pel que explicarem, sinó perquè a la mateixa Visita Inquisitorial, trobem que el 21 de març el Visitador actuava a Porrera (pàg. 32), i allí el vicari de la parròquia Miquel Bosch declarava sota jurament, que Joan Salom s'havia separat de sa muller, no per culpa seva, sinó perquè «lo rector de la Torredembarra té sa muller en sa casa per sos respectes»; i el jurat Bernat Domènech, pagès d'ofici, ratificava la declaració del vicari amb aquests mots: «Joan Salom de assí, està separat de sa muller, però no és culpa seva que's del rector de la Torredembarra que la té a casa per sos respectes».

Quan el visitador passà per Altafulla el 28 d'abril, interrogà Joan Ciurana, rector, Joan Pinyol, «*juratis primus dicti oppidi de Altafulla*», Joan Gras i Francesc Marquès, jurats segon i tercer; els quals li relataren, cada un a la seva manera, l'escàndol del dia de Reis passat que havia remogut la contrada. Tot i que els quatre relats tenen moltes coses en comú, el més extens i sobretot més comprometedor per al rector de Torredembarra, és el de mossèn Ciurana, una circumstància que fa pensar que els dos rectors no simpatitzaven massa.

La versió que oferim és producte d'una fusió de les quatre declaracions jurades dels altafullencs que comencen de la manera acostumada, «és pública veu y fama que...». Amb aquesta tàctica fomentada pel visitador, de carregar el mort de manera impersonal a un col·lectiu, que és com dir a ningú, els declarants s'alliberaven de tota responsabilitat; però aquest no és el cas de mossèn Ciurana que al final de la seva declaració fa constar que l'ha redactada amb informació facilitada per la vídua Caterina Soldevila, na Miracle, hostalera de l'hostal de dona Magdalena, Joan Saloni, i mossèn Rafael Martra, vicari de Torredembarra. Això no obsta perquè en el pròleg del relat assegurí que «és pública veu y fama que» Bernat Saloni, rector de Torredembarra, «té relacions carnals» amb la vídua Soldevila,

mestressa de l'hostal d'Altafulla, i afegeix «y que ella ne hagut una criatura y es fama que ella posa a la mateixa badia de Torredembarra». Els jurats, més prudents, es limiten a declarar que la vídua Caterina Soldevila «està amigada», o que té «tractes deshonestos» amb mossèn Bernat Saloni, sense mencionar el suposat fill.

Resulta que mossèn Saloni tenia un nebot, Joan Saloni, fill d'un germà, que vivia a casa seva, i la vídua Soldevila una neboda nomenada Joana Trilla, no sabem si filla d'un germà o d'una germana. Segons un dels declarants, els amistançats havien casat i estatjat els nebots a casa el rector «per a què més cobertament pogessin tenir sos tractes deshonestos», és a dir, per a justificar les visites de la vídua Soldevila a la rectoria. Tot i això potser no hauria passat res si mossèn Saloni no hagués estat un faldiller, com ha quedat demostrat; però donades les circumstàncies, amb fonament o no, la «pública veu i fama», segons explica el jurat Pinyol, escampà que mossèn Saloni «també tingué tractes ab la dita neboda de la dita viuda».

No sabem quan el marit començà a sospitar o si s'assabentà de la situació per algun amic compassiu. El cas és que el vespre de la vigília de Reis del 1592, Joan Saloni, un oncle seu germà del rector, i «tres o quatre altres parents» es reuniren a l'hostal de la vídua Magdalena d'Altafulla i hi passaren la nit. I a la matinada següent acudiren a la rectoria de Torredembarra, esperaren que mossèn Saloni sortís per anar a dir missa a la sufragània de Clarà, i quan fou fora el marit entrà a la casa i s'endugué Joana i la roba que li pertanyia.

Per evitar possibles conflictes posteriors amb la justícia, el marit es dirigí «a alguns que estaven per allí», i els digué: «Senyors féu testimonis com jo me'n porte ma muller y si volen mirar poden venir assí a mirar que no me'n porte ninguna roba del rector, sinó de ma muller, y tots los digueren que anàs en bona hora puix era sa muller y ella hi anà voluntàriament». I pujà la seva dona en un cavall, i amb els amics prengué el camí de la Riera.

Algú es desplaçà a Clarà per avisar el rector d'aquest succés, el qual sense pensar-s'ho cavalcà «ab un cortan (?) que portava», i amb gran pressa tornà a Torredembarra, pujà a repicar les campanes, i havent tocat, tornà a cavalcar en el «cortan», i es posà a perseguir els fugitius cridant, «Via fora, lladres!».

No sabem si la intenció de Joan Saloni i la seva muller era refugiar-se a casa d'algun parent o amic de la Riera, o proseguir vers un altre lloc. El cas és que el rector atrapà la parella en aqueix poble, i tornà altra volta a tocar les campanes, i a cridar «Via fora, lladres!»; denuncià al batlle la

fuga com un rapte comès a viva força, i quan tingué el nebot al seu davant li ventà en públic un parell de bofetades a la cara, el tractà de lladre i l'insultà. Tot i això el batlle, abans de formalitzar la denúncia, convocà a declarar el dia següent la pressumpta segrestada per posar en clar si havia seguit de grat o per força el seu marit.

Entretant arribà a la Riera la vídua Soldevila, i abans que la seva neboda declarés, la persuadí a dir que no volia anar amb son marit. És de notar en arribar en aquest punt, que la narració del rector d'Altafulla agafa to francament rocambolesc: «(La vídua Soldevila) procurà de dormir aquell vespre ab ella (la neboda), y en la nit se escaparen les dos ab una corda per la finestra y de aquí les portaren al castell de Vespella ont està lo rector de dit lloch, y les hi acompanyà Pere Jóver del mas y terme de Tamarit y altres».

Amb això acaba la narració, a la qual afegirem a manera d'epíleg la curta declaració del batlle de Torredembarra que a més de confirmar les relacions de Bernat Saloni i la vídua Caterina Soldevila fa constar que «la mare de la qual estava en casa de dit rector en la Torre, la qual morí pochs dies abans de pasqua y també murmuren que dit rector se servie de la neboda, muller de son nebot Joan Saloni, y això deien puix murmuraven perquè dit Joan Saloni se'n volia portar sa muller lo dia de Reis passat».

No sabem com acabà l'escàndol que durant molts dies deuria comocionar i fomentar enraonies per tots els gustos a la contrada del Baix Gaià. Aconseguí la parella de nebots escapar de la influència de Bernat Saloni i la vídua Soldevila, i viure en pau, lluny de la rectoria de Torredembarra? Fou sancionat Bernat Saloni, reincident en un afer de faldilles de per sí poc edificant, agreujat pel fet de ser sacerdot? Com és que la vídua Soldevila convencé la seva neboda a canviar d'actitud, i quina interpretació cal donar a la fuga nocturna de les dues dones cap a la rectoria de Vespella? És que Joana Trilla no sentia massa afecte pel seu marit? Quina relació tenia la vídua Soldevila amb el rector de Vespella? Tot queda sense resposta. Només podem assegurar que, malgrat la magnitud de l'escàndol i l'inevitable robombori que seguí, el visitador es limità manar a la vídua Soldevila, «attès lo gran escàndol que ha causat», que en endavant no entrés a la abadia de la Torredembarra, ni parlés ni tingués tractes amb Bernat Saloni, si no volia caure en pena d'excomunió i de desterrament de l'arquebisbat.

Josep M. Recasens i Comes